

De beide dagen Roush Hashono¹

Ingaande Roush Hashono

Als het nog volop dag is en er מנין is, begint de dienst met מנחה, zonder תחנון natuurlijk. Als het tevens ingaande שבת is, volgt nu de gehele orde van קבלת שבת: de Psalmen van לכו נרננה (95-99 en 29), לכה דודי, en de Psalmen 92 en 93. In de Kaddiesh van de rouwenden wordt nog alleen לעילא gezegd.

Als het tijd voor מעריב is, draagt de הזון het ברכו voor op de Jomiem Nouro-iem-melodie. Daarna gaat de dienst verder, zoals gebruikelijk op Shabbos en Jomtow. Hierbij worden de beide avonden van Roush Hashono geen pjoetiem ingevoegd. Na השכיבו worden als bijzondere פסוקים voor Roush Hashono gezegd: תקעו בחודש שופר² בכסה ליום חגנו. כי חוק לישראל הוא משפט לאלוקי יעקב gezegd. Daarna zegt de הזון Half-Kaddiesh. Vanaf deze Half-Kaddiesh tot en met de Kaddiesh Tiskabbal in געילה, voor de שמות, wordt gedurende de 10 Bekeringsdagen לעילא ולעילא i.p.v. לעילא gezegd. Nu volgt de עמידה voor Roush Hashono. Hierin worden de zinnen ingevoegd zoals in de מהזורים wordt aangegeven. In de derde ברכה van de עמידה, die begint met קדוש אתה, is in alle עמידות van Roush Hashono en Jom Kippoer, in het stukje וישמחו יראו וצדיקים יראו ובכנן צדיקים יראו, de lezing: וכל הרשעה, tegen het eind van de midden-ברכה van de עמידה, wordt niet gezegd. Hetzelfde geldt voor deze zin in de עמידה van שחרית, מנחה en מוסף⁵. In Amsterdam werd in בני וכתוב לחיים טובים כל בני וכתוב לחיים טובים כל בני niet gezegd. Dit op grond van een overlevering bij de grondleggers van de Ashkenazische מנהג (14^e eeuw) dat deze regel 5 woorden zal bevatten, corresponderend met de חמשה חומשי תורה.

Als het ook ingaande Shabbos is, volgen na de עמידה van de avonddienst ויכולו en אבות waar in plaats van הא-ל nu המלך wordt gelezen, dat heel luid door de Gemeente wordt gezegd. Daarna reciteert de הזון, zoals elke vrijdagavond, het stukje dat begint met במה מדליקין. אלוקינו ואלוקי אבותינו wordt op יום טוב niet gezegd.

Nu volgt Kaddiesh Tiskabbal, waarna de קידוש door de הזון wordt voorgedragen. Vervolgens עלינו, Kaddiesh van de rouwenden en יגדל op de speciale Jomiem Nouro-iem-melodie.

Opmerkingen

In Nederland was het niet gebruikelijk dat ingaande Roush Hashono een predikatie werd gehouden. In Duitsland evenwel wel. In de jaren 30 van de vorige

¹ Bij het schrijven van deze tekst heb ik veelvuldig gebruikgemaakt van de gedetailleerde beschrijving van de dienst door Raw J. Tal z.l. in diens manuscript "Boek van de Minhogiem, tevens handleiding van de Synagoge-diensten, te Utrecht," daterend uit de jaren 30 van de vorige eeuw.

² Tehilliem 81, 4-5.

³ En niet תכלה, o.g.v. י"ז, י"ד, מלכים א', י"ז, י"ז. Vgl. de opmerking van Baer in dezen (סדור עבודת) (ישראל, p. 386).

⁴ In de Westeuropese מהזורים staat dit woord tussen haakjes. In de Oosteuropese, Italiaanse en Jemenietische ontbreekt het. Bij de Sefaradiem wordt het gezegd.

⁵ In מוסף staat deze zinsnede tegen het eind van de eerste van de 3 middelste ברכות van de עמידה (מלכות).

eeuw, toen er veel Duitse vluchtelingen naar Nederland kwamen, werd er ook wel op de eerste avond van Roush Hashono een korte toespraak gehouden terwille van deze vluchtelingen, die dit van huisuit gewend waren.

Op sterke aandrang van het lid van de Kerkeraad in die jaren, wijlen de Heer Ivan Salomon, eertijds Berlijn, werden op alle Hoge Feestdagen bijzondere diensten gehouden voor de Duitse vluchtelingen in de kleine zaal van het Concertgebouw en in het muziekyceum, dat destijds gevestigd was op het Albert Hahnplantsoen. Beide plaatsen waren volkomen bezet. Bij deze diensten, georganiseerd door de NIHS, gingen dan meestal personen met de titel Maggied voor.

De ochtenddienst

Als de *הזון* van de *דזמרה* tegen het einde van *נשמח* komt, stelt de Shacharies-*הזון* zich voor het Ngomoed op. Zodra de *הזון* van de *דזמרה* de woorden *את קרבי* וכל *קדשו* gezegd heeft, begint de Shacharies-*הזון* luid met *ונשא רם* וישב על *כסא*. De *הזון* gaat luid zingend verder tot (en met) *תהלל* ובקרב *קדושים*. Na *ישתבה* zingt de *הזון* Half-Kaddish, waarna *ברכו* op de gebruikelijke manier.

Daarna reciteert de *הזון* de openings-*ברכה*, *חושך* ובורא *אור* ויוצר *אור*, en het vers dat gezegd wordt als er *יוצרות* worden ingevoegd: *אור עולם באצר חיים*, *אורות מאופל אמר ויהי*. De strofe *מלך אזור* wordt niet door de *הזון* gereciteerd, doch alleen maar door hem “ingezet” en door de Gemeente uitgesproken.

Al de strofen in de *פיוטים*, die uit 2 of 3 op elkaar rijmende versregels bestaan en met het woord *קדוש* eindigen, worden eerst door de *הזון* gereciteerd en dan door de Gemeente luid herhaald⁶; zo bijv. *מלך אלקי עולם* en *מלך בעשרה לבושים*. *המאיר* direkt voor *לארץ*, etc.

Ook *מלך דר* wordt niet door de *הזון* gereciteerd, doch alleen maar “ingezet”, door de Gemeente uitgesproken en daarna door de *הזון* “uitgelaten” vanaf *תחת חלד* *מלך*. Zoals al opgemerkt, *מלך אלקי עולם* wordt eerst in zijn geheel door de *הזון* gereciteerd en daarna door de Gemeente luid herhaald.

Al naar gelang het die dag Choul dan wel Shabbos is, wordt vervolgens *המאיר* *לארץ* dan wel *הכל יודוך* gezegd.

De(zelfde) *אופן* van beide dagen *ראש השנה* wordt niet in zijn geheel door de *הזון* gereciteerd, zoals in de meeste gevallen dat een *אופן* gezegd wordt. De *הזון* laat de stukken uit zoals in de *מחזורים* wordt aangegeven en de laatste strofe *שעה שועת עם* wordt eerst door de Gemeente gezegd en daarna door de *הזון* herhaald. Veder brengt in zijn opstellen een transcriptie van de delen van de *אופן*, die door de *הזון* worden gereciteerd. Met kleine veranderingen breng ik deze hier:

Kewoudou ie-heil kehajjoun berachamiam, Mélech

ןזן:

Bouchein kol ngèstounous tso-ngier woraw, Mélech

Gei-oes wo-ngouz hisazzor, Mélech

Douk wochéled jécherdoen, mei-eimas Mélech.

⁶ Vgl. Raw Tal §515.

...

זצן:

Chouk lejisro-eil hoe, lezakkousom, Mélech
Téref nosan lierei-ow, mamliech kol mélech
Jizkour le-ngoulom beriesou, bezichroun touw, Mélech.

...

זצן:

No netsour chésed, leninei shoelochoe lou sheloushes eilei Mélech
se-chous bo-ei wesachan, lemar bochoe er-ellei Mélech
ngènoesom bal tiwèz, lelon bammokoum ngoloe wejaredoe wou mal-achei
Mélech.

...

זצן:

Tsaddekeim berachamiam oe-fokdeim letouwo, Mélech
Ke-shouw koul tekie-ngo mittouke-ngei lecho hajjoun, Mélech
Rachamiam te-ngoureir limchakkécho, Mélech.

...

Op שבת worden de onderstreepte woorden vervangen door:
zichroun tekie-ngo mizzoucherei

Op ראש השנה en יום כפור volgt op de אופן het gewone וכו' הקודש וכו' (en dus niet het ישרורו וכו' (והחיות ישוררו וכו'). De dienst gaat verder met שמע en de עמידה.

Op ראש השנה (en יום כפור) wordt, tussen שמע en de עמידה, geen זולת ingevoegd.

Als de הזן begint met de herhaling van de עמידה, is de eerste פתיחה. De ארון הקודש wordt gesloten na de woorden ואדוני האדונים. De פיוט, beginnend met יום פקודה, את חיל יום, wordt stil door de Gemeente gezegd en de הזן reciteert alleen het laatste vers dat begint met תמוכים. Veder brengt in zijn opstellen een transcriptie hiervan: Temoechiam bedéshen sei ngakeido, tésher, asher bou nifkodo.

De Gemeente zegt dan het vers dat begint met נעלה, waarna de הזן het vers dat begint met כריעה ובברך (בשבת: בזכרון שופר) אפתנו ובברך כריעה. Het eind daarvan in Veder's transcriptie: Bemoginas rei-ngiem, begannou esrou-ngo-ngo.

Bij זכרנו לחיים is de tweede פתיחה. De ארון הקודש wordt gesloten na de woorden ומצמיה ישועה. De Gemeente zegt dan de פיוט, die begint met תאלת זו, en de הזן reciteert het slotvers dat begint met אנקת אסיר. In Veder's transcriptie: Enkas osier oz kehoechtoro, eilaj lehei-ngoseir kemou neng-toro.

De Gemeente zegt dan het vers dat begint met מלך בדין, waarna de הזן weer een vers zegt dat begint met כריעה ובברך (בשבת: בזכרון שופר) אפתנו ובברך כריעה. Het eind daarvan in Veder's transcriptie: Betalelei séchie, begannou esrou-ngo-ngo.

Bij מי כמוך volgt de derde פתיחה. De ארון הקודש wordt gesloten na de woorden מהיה המתים. De פיוט, die begint met חוג מצוק נשיה, אבן, wordt door de Gemeente gezegd en de הזן reciteert alleen de laatste regel die begint met לבדיה תעמוד ביום זכירה.

De Gemeente staat dan op en zegt luid zowel het vers beginnend met de woorden ⁷ה' ימלוך als het daarop volgende vers beginnend met ⁸ואתה קדוש⁸. Daarna herhaalt de *חזן* deze verzen.

De *פיוט*, beginnend met de woorden *אתה הוא אלקינו בשמים ובארץ*, die in sommige *מחזורים* nu volgt, wordt niet gezegd.

Het vervolg van de *חזרת הש"ץ* verschilt nu al naar gelang de eerste dag *ראש השנה* op een weekdag of op *שבת* valt.

1. Indien het een weekdag is, zegt eerst de *חזן* en daarna de Gemeente luid het vers dat begint met *תעיר ותריע*. Daarna zegt de Gemeente de *פיוט*, die begint met *אדרת ממלכה*. De *חזן* reciteert het laatste vers dat begint met *מלך על כל מלך*. De regel *תעיר ותריע* wordt niet herhaald. De *חזן* zegt nu luid de strofe die begint met *מלך ממלט מרעה*, die daarna luid door de Gemeente herhaald wordt. Evenzo gaat dit bij de strofe die begint met *מלך זוכר אחוז קרן*. In deze strofe wordt het woordje *לך*, dat in de Nederlandse *מחזורים* tussen haakjes staat, niet gezegd. De *חזן* reciteert nu in zijn geheel de volgende *פיוט*, die begint met *אאפיד נזר איום*. Op het eind daarvan zegt de Gemeente luid het vers dat begint met *תשלש* *שופרות בהר הקודש*, waarna de *חזן* het herhaalt. De regel *מלך זוכר אחוז קרן* wordt nu niet nog een keer gezegd.

2. Indien de eerste dag *ראש השנה* op *שבת* valt en er die dag dus niet op de *שופר* wordt geblazen, dan worden de strofe *תעיר ותריע* en de stukken die daarop volgen tot het openen van de *ארון הקודש* bij *אדירי איומה*, vervangen door *פיוטים* van de tweede dag *ראש השנה*, waarin het geval dat *ראש השנה* op *שבת* valt vermeld wordt: *אדר והוד אתן* (in *יום זה אם יקרה בשבת קודש*, *זכרון תרועה מקרא קודש*, (בצביון).

De *חזן* reciteert nu 5 strofen die elk meteen door de Gemeente luid herhaald worden. Daarna volgt de *פיוט*, die begint met de woorden *אדר והוד אתן בצביון*. Deze wordt afwisselend door de *חזן*, die begint, en de Gemeente gezegd. De *חזן* reciteert de verzen die aangegeven zijn met een 'ח' (*חזן*) en de Gemeente valt in met de korte verzen die aangegeven zijn met een 'ק' (*קהל*). De eerder vermelde 5 strofen worden na de verschillende strofen van *אדר והוד אתן בצביון* niet herhaald. Dit i.t.t. wat aangegeven wordt in de Duitse *מחזורים* en tussen haakjes als mogelijkheid aangegeven wordt in de Nederlandse *מחזורים*. Op het eind reciteert de *חזן* de strofe die begint met *כל יושבי תבל*. Daarna volgen 2 strofen die elk eerst luid door de *חזן* worden gereciteerd en daarna meteen door de Gemeente luid herhaald worden. De *חזן* reciteert nu de *פיוט*, die begint met de woorden *אתן לפועלי צדק*, op dezelfde melodie als de bij 1. vermelde *פיוט*, die begint met *אאפיד נזר איום*. Op het eind daarvan zegt de Gemeente luid het vers dat begint met *ברית ראשונים*, waarna de *חזן* het herhaalt. Het vers *ישפוט תבל* *וכו*, dat in sommige *מחזורים* staat, wordt niet gezegd.

⁷ Tehilliem 146,10.

⁸ Ibid. 22,4 (zonder de woorden *נא*).

Het vervolg van de dienst is van hieraf weer gelijk.

De חזן zegt nu de woorden ובכן נמליכך, waarna de ארון הקודש voor de vierde keer geopend wordt. De חזן zegt dan de regel die begint met ה' מְלֶךְ, ה' מְלֶךְ, die door de Gemeente herhaald wordt. In de nu volgende פיוט, die begint met אדירי אימה, reciteert de חזן in elke strofe de eerste twee regels die in de rechterkolom staan. Op de eerste regel antwoordt de Gemeente ה' מְלֶךְ. Op de tweede regel antwoordt de Gemeente ה' מְלֶךְ.

De derde regel van elke strofe wordt in zijn geheel, samen met het refrein ה' מְלֶךְ, luid door de Gemeente uitgesproken en niet door de חזן herhaald. Alleen de laatste regel van de laatste strofe, die begint met תמימי תעודה, wordt door de חזן, met het refrein, herhaald.

De ארון הקודש blijft open en de חזן zegt nu de overgangsregel ובכן דיין אמת אתה, die de volgende פיוט inleidt. In deze פיוט, die begint met de woorden לא-ל עורך דין, zegt de חזן de woorden, die in de rechterkolom staan, en antwoordt de Gemeente met de woorden uit de linkerkolom, die niet door de חזן herhaald worden. Als de Gemeente de voorlaatste zin van de חזן beantwoordt heeft met de woorden דין ביום דין, gaat de Gemeente verder met de gehele laatste zin. De חזן herhaalt dit alles vanaf עמו עמו, waarna de ארון הקודש wordt gesloten.

De חזן reciteert nu de woorden ובכן לך תעלה קדושה, כי אתה אלוקינו מלך (het woord "הוא" wordt hierin niet gezegd). Volgens Veder (p. 95) werd de סילוק, die begint met de woorden מלך במשפט יעמיד ארץ in Amsterdam al voor 1940 niet gezegd. Als ik me goed herinner werd hij in de Lekstraat wel stil door de Gemeente gezegd. Als de סילוק gezegd wordt, dan reciteert de חזן het vers dat begint met בכל הארץ, zoals aangegeven in de מחזורים.

Als de חזן klaar is met de סילוק (of als de סילוק niet gezegd wordt) roept hij nu, ter inleiding van de קדושה, uit: ככתוב וקרא זה אל זה ואמר: על יד נביאך, dus zonder de woorden שחרית¹⁰. Nu volgt de קדושה, die gelijk is aan die op Shabbos in שחרית.

Nadat de חזן de laatste regel van de קדושה ... ימלוך ה' לעולם, herhaald heeft, is de vijfde פתיחה. De חזן reciteert nu luid ודור ודור en de stukken die daarop volgen in de חזרת הש"ץ, vanaf תן פחדך. ובכן תן פחדך. Nadat de חזן de woorden המלך הקדוש ה' gezegd heeft, wordt de ארון הקודש gesloten. De חזן vervolgt nu de חזרת הש"ץ met בחרתנו, אתה בחרתנו, או"א מלוך על כל העולם... en יעלה ויבוא. De woorden, die tussen haakjes staan, worden op Shabbos gezegd. Intussen treden de כהנים aan om hun handen door de לויים te laten wassen. Als de חזן met רצה begint, betreden de כהנים het דוכן. De חזן vervolgt רצה en reciteert daarna מודים וועל כולם. Daarna roept de חזן luid uit: וכתוב לחיים טובים בני. Nadat de חזן de woorden נאה להודות ה' הטוב שמך ולך נאה להודות ה' הטוב שמך, gezegd heeft, voeren de כהנים, ook op Shabbos, het doechenen, uit. De פסוקים voor de Gemeente, die beginnen met het woord van de ברכת כהנים, dat door de חזן

⁹ Bij Heidenheim staat dit woord tussen haakjes: אתה (הוא) אלוקינו.

¹⁰ Een overblijfsel uit de periode direkt na de ontmanteling van Shabtai Zwi. Deze had een naaste medewerker, Nathan, de man uit Gaza, die zichzelf tot profeet uitriep, en door veel volgelingen van de Shabtai Zwi als zodanig erkend werd.

uitgeroepen is en daarnaast in het מחזור staan, werden in Nederland niet gezegd. Sjoelgangers in de Lekstraat afkomstig uit Oost-Europa zeiden ze wel. Zij moesten ervoor zorgen de פסוק beëindigd te hebben, vóór de כהנים het woord beginnen te herhalen. Want als de כהנים zingen, moeten allen stil toehoren. Evenzo werden ook de רבוננו של עולם, na וישמרך en ויחונך, en de יהי רצון op het eind, na שלום, in Nederland oorspronkelijk niet gezegd.

Na het doechenen beëindigt de חזן de חזרת הש"ץ met שים שלום, waarin hij op het eind met luide stem het ingevoegde ...שלום ושלום reciteert.

Als het niet tevens Shabbos is, wordt nu אבינו מלכנו gezegd. Hierbij wordt de ארון הקודש geopend, de zesde en laatste פתיחה bij Shacharies. Nadat de ארון הקודש weer gesloten is, sluit de חזן het Shacharies-gebed af met Kaddiesh Tiskabbal.

Nu worden de שיר היחוד van de dag van de week, waarop de eerste dag ראש השנה valt, en, met geopende ארון הקודש, de שיר הכבוד, die begint met זמירות אנעים, beurt om beurt door de חזן en de Gemeente gereciteerd, resp. gezongen. Daarna zeggen de rouwenden Kaddiesh.

Nu volgt de שיר של יום en, in de plaatsen waar dat gebruikelijk is¹¹, de speciale מזמור voor de eerste dag ראש השנה, Psalm 81¹², למנצח על הגתית לאסף. Daarna zeggen de rouwenden weer Kaddiesh.

Het laajenen

Terwijl de ארון הקודש geopend wordt, zet de חזן het בנסוע in, wat door allen gezamenlijk gezongen wordt. Er worden 2 ספרי תורה uit de ארון הקודש gehaald. Als de חזן het vers לעמו ישראל zegt, moeten deze 2 ספרי תורה al in de handen zijn van resp. de חזן en degeen die met de mitswo van שני ספר vereerd is. De חזן reciteert nu, ook op Shabbos, 3 keer de מידות, "י"ג מידות", die beginnen met וחננו ה' א-ל רחום והננו. De Gemeente zegt het ook 3 keer zacht voor zichzelf. Daarna zegt iedereen zacht voor zichzelf het stuk dat begint met העולם רבון. Dit stuk wordt afgesloten met het 3 keer zingen door de חזן van de posoek וכו' תפילתי, wat door de Gemeente stil gezegd wordt. Als de חזן dit gedaan heeft, wordt de ארון הקודש gesloten.

De חזן zingt nu het vers ונרוממה שמו יחדו, waarna allen הגדולה לך ה' הגדולה beginnen te zingen. Bij de woorden רוממה ה' אלוקינו beginnen de חזן en degenen die achter hem voor de ארון הקודש staan, zich in de richting van de Biemo te begeven. Terwijl zij naar de Biemo lopen zegt ieder voor zichzelf de stukken, die beginnen met resp. אב הרחמים en על הכל.

Het laajenen gaat op de Jomiem Nouro-iem melodie evenals de ברכות התורה door de ba-ngalei batiem, die opgeroepen worden.

Uit het eerste ספר wordt hfdst. 21 uit בראשית gelaajend (uit וירא), waarin over de geboorte van יצחק verteld wordt. De indeling van de פרשה in 5 of, op שבת, in 7 עליות is zoals aangegeven in de מחזורים. Indien er op שבת ook een אחרון wordt

¹¹ Zoals Utrecht, Elburg en Borculo (aldaar Psalm 85, als dat geen drukfout is, verwisseling van de א en ה, resp. פא en פה).

¹² Als de eerste dag ראש השנה op donderdag valt en de שיר של יום ook Psalm 81 is, wordt deze Psalm in elk geval maar één keer gezegd.

opgeroepen, dan is er een extra “stop” in de zevende עליה van שבת, op het eind van vers 31¹³. De אחרון wordt dan opgeroepen voor de laatste 3 verzen van het hfdst.

Als het laajenen uit het eerste ספר voltooid is, wordt het tweede ספר, rechts van het eerste, op de Biemo gelegd en zegt de Shacharies-חזן, staand op de Biemo voor de 2 ספרי תורה, Half-Kaddish. Als hij daarmee klaar is, wordt het tweede ספר weer weggenomen en eerst weer op de Biemo gelegd, wanneer de הגבהה van het eerste ספר heeft plaatsgevonden.

Uit het tweede ספר wordt het stukje uit פינחס gelaajend, dat het Moesof-offer van השנה ראש beschrijft, Bemidbar 29,1-6. Het laajenen uit het tweede ספר, alsook de ברכות התורה, gaan op de gewone melodie.

Daarna wordt de הפטרה gelezen. Deze komt uit het boek 'א' שמואל, 1,1-2,10, waar de geboorte van שמואל wordt beschreven, en eindigt met het gebed van חנה. Na de הפטרה worden, als het ook Shabbos is, de 2 stukken פורקן יקום en de מי שברך voor de Gemeente gezegd.

Het shoufor blazen

Indien de eerste dag ראש השנה niet op שבת valt, vindt nu, voor de eerste keer, het blazen op de שופר plaats. De תוקע en de מתקיע (of מקריא), i.e., degeen die de te blazen tonen uitroept, staan op de Biemo, zoals ook alle volgende keren dat er in de dienst op de שופר wordt geblazen. De תוקע staat voor de שלחן. De תוקע reciteert nu 2 ברכות: ברכות שופר. De Gemeente antwoordt daarop uitsluitend אמן, en zegt dus niet in het midden daarvan שמו וברוך. Al de stukken, die in de Oosteuropese en ook Duitse מחזורים voor deze ברכות staan, zoals Psalm 47, קורה מזמור (één of 7 keer), verschillende יהי רצון of העולמים gebeden, alsook de 6 pesoekiem met het acrostichon שטן קרע, die ook in de Nederlandse מחזורים staan (“onder de streep”), worden in Nederland niet gezegd. Vóór het blazen kan de תוקע voor zichzelf een תחינה zeggen, zoals bijv. bij Heidenheim voorkomt en bij P&vA¹⁴ ongepunctueerd onder de streep.

De volgende tonen worden geblazen:

Eerst 3 maal תשר"ת, d.w.z.: תקיעה, תרועה, שברים, תקיעה (hierbij zijn שברים en תרועה van elkaar gescheiden) – samen 12 קולות.

Daarna 3 maal תש"ת, d.w.z. תקיעה, שברים, תקיעה – samen 9 קולות.

Daarna 3 maal תר"ת, d.w.z. תקיעה, תרועה, תקיעה – samen 9 קולות. De laatste תקיעה in deze serie is een גדולה.

In totaal worden nu dus 30 קולות geblazen.

Tussen 2 opeenvolgende groepen van קולות wordt telkens een korte pauze gemaakt; dus tussen תשר"ת en תש"ת, en daarna tussen תש"ת en תר"ת. Hierbij worden de in de מחזורים staande stukjes, die beginnen met יהי רצון, niet gezegd. Ook het יהי ובכן יהי na de laatste groep, תר"ת, wordt niet gezegd.

¹³ Aldus in Amsterdam en bij Raw Tal. Volgens Raw Maarssen ה"ד, is de extra “stop” in de zesde עליה van שבת, op het eind van vers 24. Bij vers 25 wordt שביעי opgeroepen en bij wat in de מחזורים aangegeven is als שביעי, wordt אחרון opgeroepen.

¹⁴ Polak en Van Ameringen.

Na de תקיעה גדולה stelt de Shacharies-חזן zich voor de שלחן op de Biemo op en begint luid met het vers אשרי העם יודעי תרועה וגו'. Vervolgens zet hij יושבי ביתך in, wat ook het vervolg van de dienst is, indien het die dag ook Shabbos is. Dit wordt stil door de Gemeente gezegd. Als dit beëindigd is, neemt de חזן het tweede ספר en degeen die שני heeft het eerste ספר. De חזן zegt dan luid: יהללו את שם ה' כי נשגב שמו: הודו על ארץ ושמים. Als de Gemeente dit beëindigd heeft, beginnen de חזן en de personen die hem begeleiden in de richting van de ארון הקודש te lopen. Allen zeggen dan Psalm 24 of, op Shabbos, 29. In de Grote Sjoel werd deze Psalm door het koor gezongen. Indien er geen koor in de sjoel is, zegt iedereen die Psalm zacht voor zichzelf. Tenslotte zet de חזן in, dat in zijn geheel door de Gemeente wordt gezongen.

Het Moesof-gebed

Tijdens het terugbrengen van de ספרי תורה naar de ארון הקודש, neemt de Moesof-חזן plaats voor het Ngomoed en zegt voor zichzelf de תחינות, smeekbeden, die in het מחזור voorkomen. De חזן legt het "knielkussen" ter rechterzijde van de חזן.

Als de חזן deze תחינות beëindigd heeft, begint hij Half-Kaddish voor te dragen op de speciale melodie voor deze dag en de מוסף van יום כפור. Daarna volgt de stille עמידה van מוסף.

De lezing hierin op het eind van de פרשת הקרבנות in "ומנחתם ונסכיהם" is: ושני ושעירים לכפר ושני תמידים כהלכתם מלבד עולת החודש ומנחתה וגו' en niet de alternatieve lezing, die in P&vA onderaan p. ע"ג wordt gegeven.

In zijn עוד en ומושב יקרו de lezingen עלינו.

Het woord מלכנו, dat tegen het eind van de eerste van de 3 middelste ברכות van מוסף, de זגן, מלכיות, tussen haakjes staat, wordt niet uitgesproken, zoals al eerder opgemerkt¹⁵.

In het begin van זכרונות, de tweede van de 3 middelste ברכות van מוסף, wordt het woordje של כי voor כסא כבודך, אין שכחה לפני כסא כבודך, wel gezegd. Op het eind van זכרונות wordt של (ברוך אתה ה') niet gezegd.

In het begin van שופרות, de derde van de 3 middelste ברכות van מוסף, wordt het woordje של גם כל העולם כולו חל מפניך, in שופרות, ong. in het midden van het stuk dat begint met ואלקיננו ואלקי אבותינו, is de lezing עלינו¹⁶.

Als de חזן begint met de luide herhaling van de עמידה is de eerste פתיחה. Na de woorden וואדוני האדונים op het eind van מסוד חכמים ונבונים wordt de ארון הקודש gesloten. De dan volgende פיוט, beginnend met מאז לשפט היום, wordt stil door de Gemeente gezegd en de חזן reciteert alleen het laatste vers dat begint met (בשבת): קרן במשכם, בעלה שופר עם תחנון (בזכרם). De Gemeente zegt dan het vers dat begint met תשיב לַיָּדָן ברק השנון, waarna de חזן het vers zegt, dat begint met תשיב לַיָּדָן ברק השנון.

Bij זכרנו לחיים is de tweede פתיחה. De ארון הקודש wordt gesloten na de woorden ומצמיח ישועה. De Gemeente zegt dan de פיוט, die begint met שבת לכס שבת,

¹⁵ Zie p.1 en aldaar noot 3.

¹⁶ En niet כְּמִצְוֵה, zoals o.a. ook bij Vredenburg, תפלות לכל השנה, p. קפ"א (181).

en de *חזן* reciteert het slotvers, dat als volgt gelezen wordt: ¹⁷ *גלה*. *וכו*. De Gemeente zegt daarna het vers *שנה*¹⁸ *עולם בבקרך בראש השנה, בהכרעת צדק תכריע*. Waarop de *חזן* antwoordt met het vers dat begint met *טלולה*, op het eind waarvan gelezen wordt: ¹⁹ *בטללי שנה*.

Bij *חזן* volgt de derde *פתיחה*. De *ארון הקודש* wordt gesloten na de woorden *מחיה*. De *מתים*. De *פיוט*, die begint met *אף אורה משפטיך*, wordt door de Gemeente gezegd en de *חזן* reciteert alleen de laatste regel die begint met *מלב העקוב*.

De Gemeente staat dan op en zegt luid zowel het vers beginnend met de woorden *הימלוך*²⁰ als het daarop volgende vers beginnend met *קדוש*²¹. Daarna herhaalt de *חזן* deze verzen.

De *חזן* reciteert nu luid het vers dat begint met *א-ל אמונה בערכך דין*, dat daarna door de Gemeente ook luid herhaald wordt. Evenzo gaat het vers dat begint met *אם לא למענו* *יעש*.

De Gemeente zegt nu de *פיוט*, die begint met *אומץ אדירי כל חפץ*. De *חזן* zegt de laatste 2 regels hardop, dus vanaf *ראה כי אין איש*. Op het eind daarvan wordt het vers dat begint met *אם לא למענו יעש* niet herhaald²².

De *חזן* vervolgt dan luid met de woorden: *ובכן ויהי בישורון מלך*, die de volgende *פיוט* inleiden. De *ארון הקודש* wordt nu geopend, de vierde *פתיחה*. De *חזן* zingt de strofen die alle beginnen met *מלך עליון* en de Gemeente antwoordt op elke strofe *עד ימלוך*, wat, behalve de laatste keer, niet door de *חזן* herhaald wordt. Als de *חזן* het laatste *עד ימלוך* van de Gemeente herhaald heeft, wordt de *ארון הקודש* gesloten. Volgens Raw Tal²³ wordt bij de laatste strofe van deze *פיוט* de indeling gevolgd, die in de Duitse *מחזורים* wordt aangegeven: De *חזן* zegt hier aanvankelijk alleen de woorden *מלך עליון*, waarna de Gemeente de gehele verdere strofe zegt, inclusief de woorden *עד ימלוך*. De *חזן* herhaalt dit, waarna de *ארון הקודש* wordt gesloten.

De *חזן* zegt nu luid het vers *כי אתה אלוקינו מלך*, dat het nu volgende *תוקף* inleidt.

Het *תוקף* wordt eerst door de Gemeente uitgesproken tot *רוע הגזרה*. Dan herhaalt de *חזן* van *גדול יתקע* tot *ובשופר גדול יתקע*. Vervolgens zegt de Gemeente van *אתה כי אתה* tot *א-ל חי וקיים*. Daarna herhaalt de *חזן* van *אתה כי אתה* tot *א-ל חי וקיים*. Vervolgens zegt de Gemeente van *אין קצבה לשנותיך* tot *ישמענו* *עשה למען שמך*, waarna de *חזן* dit herhaalt. Daarna zegt de Gemeente het vers *שם שמיך* *על מקדישי שמך*. De *חזן* herhaalt dit vers en gaat verder met *שפי* *קדוש, קדוש, קדוש וכו'*, waarna de Gemeente luid uitroept: *קדוש, קדוש, קדוש וכו'*.

De lezingen in *תוקף* zijn: *תעביר* *עולם באי עולם* en *כפור יתמון* *עולם* en verder zoals in de Nederlandse *מחזורים* staat. De lezing in *אין קצבה לשנותיך* is ²⁴ *לאורך* *קצה*. *ימך*.

¹⁷ Vgl. Raw Tal §576.

¹⁸ Ibidem §577.

¹⁹ Ibidem; en niet *שנה*.

²⁰ Tehilliem 146,10.

²¹ Ibid. 22,4 (zonder de woorden *נא*).

²² Zoals aangegeven in de Oosteuropese *מחזורים*.

²³ §580

²⁴ Op grond van *ישעיהו* 2,7: *קצה לאוצרותיו*.

de rest van עלינו tot en met de woorden מתחת אין עוד. Nadat dit door de הזון herhaald is, wordt de ארון הקודש gesloten.

Het stuk dat daarna komt, אלוקינו ואלוקי אבותינו היה עם פיפיות שלוחי עמך, wordt in zijn geheel door de הזון voorgedragen. Op het eind daarvan wordt אל יבושו wel gezegd.

Bij פתחה is de zevende אוחילה לא-ל. Het is de inleiding tot de herhaling van de 3 middelste ברכות van מוסף, waarin wij Hasheim om toestemming vragen om ons tot Hem met tefillo te richten. Na de woorden וגואלי צורי wordt de ארון הקודש weer gesloten.

Ook het volgende stuk, על כן נקוה, wordt in zijn geheel door de הזון voorgedragen. Volgens Veder werd de lange פיוט die nu volgt, אנסיכה מלכי, al voor de oorlog overgeslagen en ging de dienst verder met ימלוך לעולם ועד. Volgens de instructies bij Raw Tal wordt hij wel gezegd. Als de eerste dag ראש השנה op Shabbos valt, wordt de פיוט beginnend met אנסיכה מלכי verwisseld²⁷ met de overeenkomstige פיוט van de tweede dag ראש השנה na נקוה, על כן נקוה, zoals in de מחזורים wordt aangegeven. Indien deze niet gezegd wordt gaat de dienst op Shabbos verder met מלך (onder de streep), waarbij de stukjes tussen de pesoekiem uit Tenach, zoals עשה לך בציון, פנה מאור לבנה, etc. ook gezegd worden. Daarna reciteert de הזון de afsluiting van מלכות, die begint met על כל העולם כולו אלוקינו ואלוקי אבותינו מלוך על כל העולם כולו. ברוך אתה ה' מלך על כל הארץ מקדש (השבת ו-) ישראל והזמנים בכבוד. Indien het niet ook Shabbos is, bevinden de מתקיע en de תוקע zich intussen weer op de Biemo voor het blazen van תשר"ת, d.w.z.: תקיעה, תרועה, שברים, תקיעה, (hierbij zijn שברים en תרועה weer van elkaar gescheiden), dus 4 קולות. Vervolgens zegt de Gemeente, ook op Shabbos, היום הרת עולם, wat al zingend door de הזון herhaald wordt. Daarna zegt de Gemeente ארשת שפתינו, wat als het niet Shabbos is, ook al zingend door de הזון herhaald wordt. De תוקע en de מתקיע kunnen nu naar hun plaats gaan, tot de volgende keer dat er op de שופר wordt geblazen.

De זוכר reciteert nu het eerste stuk van זכרונות, dat begint met de woorden אתה זוכר ואתה דורש עולם en eindigt met מעשה עולם. Op een weekdag volgt dan de lange פיוט, die begint met זכר תחלת כל מעש. Volgens Veder werd die niet meer gezegd en ging de dienst verder met וגם את נח באהבה זכרת. Op Shabbos wordt eerst het stukje dat begint וצאצאיו כחול en eindigt met וגם את נח באהבה זכרת met פיוט van de tweede dag, die begint met אפחד במעשי. Indien deze פיוט niet gezegd wordt, gaat de dienst op Shabbos, na het stukje זכרת באהבה זכרת, verder met ככתוב בתורתך וגם את נח באהבה זכרת. De stukjes tussen de pesoekiem uit Tenach, zoals עשה פלא לחיים, פנה, etc. worden ook gezegd. Daarna reciteert de הזון de afsluiting van זכרונות, die begint met אלוקינו ואלוקי אבותינו זכרנו בזכרון טוב לפניך. Indien één van de 3 hoofdpersonen van een ברית מילה bij de dienst aanwezig is, wordt in dit stuk de zin ingevoegd. Deze wordt, met geopende ארון הקודש, eerst door de הזון voorgedragen en vervolgens door de Gemeente luid herhaald. De הזון beëindigt deze ברכה met זוכר אתה ה' זוכר הברית. Dan wordt weer op de שופר geblazen, ditmaal תשר"ת:

²⁷ Deze horen a.h.w. bij פיוטים van de tweede dag in שחרית, die om de eerder op p. 4, geval 2., vermelde reden, op de eerste dag gezegd worden als die op Shabbos valt.

De eerste maal: תש"ת, waarbij שברים en תרועה van elkaar gescheiden zijn, תש"ת en תר"ת – samen 10 קולות. Ditzelfde een tweede en een derde keer. De laatste תקיעה is een תקיעה גדולה. In totaal dus dit keer: 30 קולות. Tussen 2 opeenvolgende groepen van קולות wordt telkens een korte pauze gemaakt, waarbij de in de מחזורים staande stukjes niet gezegd worden.

In totaal zijn dus $30+4+3+3+30+30=100$ קולות geblazen.

Nu is de dienst beëindigd.

Tashliech

Op de eerste dag Roush Hashono, ging men ná מנחה naar een rivier, of algemener een stromende waterbron, om het zgn. Tashliech-gebed uit te spreken. In Nederland bevatte dit gebed uitsluitend de laatste 3 pesoekiem van het boek מיכה, hfst. 7,18-20, waarbij eventueel vóór het laatste vers de volgende regel wordt ingevoegd: וכל הטאות עמך בית ישראל תשליך במקום אשר לא יזכרו ולא יפקדו ולא יעלו על לב לעולם (volgens sommigen werden deze pesoekiem nog 2 maal herhaald). Alle andere stukken, die in de verschillende מחזורים voorkomen, werden in Nederland niet gezegd. Omdat dit gebed voor de שקיעה, zonsondergang, moet worden uitgesproken, en ook om op tijd voor מעריב van de tweede avond weer in sjoel te zijn, vond de מנחה-dienst op de eerste dag Roush Hashono vroeger dan gebruikelijk op Jomtow plaats.

Als de eerste dag Roush Hashono op Shabbos valt, wordt Tashliech uitgesteld tot de tweede dag.

De tweede dag Roush Hashono

De tweede dag gaat de dienst volgens dezelfde lijnen als de eerste dag. Bij de שמש op de tweede avond houdt de שמש, wanneer hij de חזן de beker met wijn brengt, een nieuwe vrucht in zijn hand. Als de חזן de ברכת שהחיינו uitspreekt, denkt hij dan mede aan die nieuwe vrucht. Raw Tal schrijft²⁸ dat de חזן deze vrucht daarna mee naar huis neemt “ter nuttiging”. Ik kan me dat niet van de Lekstraat herinneren en geloof dat aldaar de שמש deze vrucht nuttigde.

Indien de eerste dag Roush Hashono op Shabbos valt, roept de שמש, onmiddellijk voor de עמידה van de tweede avond, het woord ותודיענו uit.

In de יוצר van de ochtenddienst van de tweede dag, worden de strofen מלך אמון 'וגו' וזכור דורשיך וגו', שופר זמנו בא וגו', enz. niet door de חזן gereciteerd, doch alleen maar “ingezet”. Alle 2 of 3 op elkaar rijmende versregels tussen deze stukjes en voor המאיר 'לארץ קדוש' eindigen, worden, zoals op de eerste dag, eerst door de חזן reciteerd en dan door de Gemeente luid herhaald.

De אופן van de tweede dag is, zoals al opgemerkt, gelijk aan die van de eerste dag.

De eerste קרובה in de herhaling van de עמידה, die begint met de woorden אתי ארון הקודש, wordt geheel door de חזן voorgedragen. Pas daarna wordt de ארון gesloten.

²⁸ §583.

Tiskabbal, waarna הבדלה wordt gemaakt met alleen een beker wijn (dus geen kaars en בשמים). Daarom begint ook thuis de הבדלה met בורא פרי הגפן, waarna meteen ברכת המבדיל volgt. In sjoel volgt dan עלינו, waarna de rouwenden Kaddiesh zeggen. Hiermee is de dienst beëindigd.